VLAAMS INSTITUUT
GEZOND LEVEN

SAMEN STERK

OMGEVING RUIMTE EN GEZONDHEID

Over beleidsdomeinen heen samenwerken aan een betere gezondheid in de gemeente

logo VL GEZONDHEID TROEF

VAD VERENIGING VOOR ALCOHOL- EN ANDERE DRUGPROBLEMEN vzw

vvsg

Vlaanderen is zorg

gezonde gemeente

DUURZAME ONTWIKKELINGS DOELSTELLINGEN

OMGEVING: RUIMTE EN GEZONDHEID

De vraag van burgers naar een gezonde leefomgeving was nog nooit zo groot. Door onze omgeving aan te passen kunnen we onze gezondheid beïnvloeden. De materialen van Gezonde Gemeente, de gezondheidsambtenaar en partners uit de gezondheidssector kunnen jullie, die bezig zijn met het lokale omgevingsbeleid, alvast ondersteunen om de publieke ruimte in de gemeente zo aangenaam en gezond mogelijk te maken. Ook de omgevingsambtenaar kan bijdragen aan de doelstelling van gezondere inwoners. Een duidelijke win-winsituatie dus!

Met deze fiche willen we jou en je collega's inspireren om gezondheid op een meer integrale manier op te nemen in de meerjarenplannen. Dit kan je doen door gemeenschappelijke doelstellingen te formuleren die je acties meer slagkracht en legitimiteit zullen geven. Want met gezamenlijke doelstellingen versterk je de werking van de verschillende betrokken beleidsdomeinen.

De preventieve gezondheidssector ontwikkelde de afgelopen jaren heel wat **nuttige preventiemethodieken** die lokale ambtenaren maar ook andere publieke en private organisaties ondersteunen om een integraal gezondheidsbeleid uit te werken. Met **Gezonde Gemeente** biedt het **Logo** (Lokaal Gezondheidsoverleg), op basis van onder andere de expertise van het Vlaams Instituut Gezond Leven en het Vlaams Expertisecentrum voor Alcohol en andere Drugs, ondersteuning aan lokale besturen voor een **integraal preventief gezondheidsbeleid. Het omgevingsbeleid haalt hier mee winst uit**. Als lokaal bestuur kan je bij je Logo terecht voor coaching over een beleidsmatige aanpak van gezondheid. Van een goede analyse van de beginsituatie, bepalen van prioriteiten en doelstellingen, uitwerken en uitvoeren van acties tot het evalueren en bijsturen ervan. Je krijgt er ook advies over projecten, materialen en partners.

Een mix van acties voor een geslaagd beleid

Werken aan een publieke ruimte die zowel kwalitatief en aantrekkelijk als gezond is, dat zijn complementaire uitdagingen. Eenmalige acties zijn niet genoeg voor een duurzaam effect. Het geheim zit 'm in een sterk beleid met **een gezonde mix van acties** die inspelen op zowel educatie, omgevingsinterventies, afspraken & regels en zorg & begeleiding. De **Gezonde Gemeente-matrix** en de **gezondheidsmatrix voor integraal beleid** hebben al veel omgevingsambtenaren en lokale partners geholpen om deze vier strategieën in kaart te brengen.

Ook het **stappenplan** en de **succesfactoren** van Gezonde Gemeente helpen je op weg naar een kwalitatief integraal preventief gezondheidsbeleid, waar het omgevingsbeleid winst uit haalt. Op de website **Gezonde Publieke Ruimte** vind je nog veel meer inspiratie om te werken aan een gezonde omgeving in de gemeente.

Samenwerking met andere beleidsdomeinen: een win-win!

'Samenwerken' is dus hét begrip voor de komende zes jaar. Het staat waarschijnlijk in het bestuursakkoord van je gemeente? Je leest het alvast zeker in het strategisch plan **'De Vlaming leeft gezonder tegen 2025'**. Ten slotte is samenwerking ook doelstelling 17 van **de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen** waarrond je gemeente de komende zes jaar zeker zal werken.

Burgerparticipatie voor meer draagvlak

Streef naar **een beleid en aanbod dat alle inwoners bereikt en kansen geeft**. Betrek zoveel mogelijk inwoners bij de ontwikkeling van het lokaal omgevingsbeleid. Organiseer inspraak- en participatiemomenten bij de opstart van nieuwe bouw- en ruimtelijke ontwikkelingsprojecten.

Betrek ook lokale adviesraden zoals de GECORO, de Minaraad, de landbouwraad, de ouderenraad, de sportraad, de jeugdraad ... Zo krijg je meer draagvlak voor jouw voorstel en meer burgers zullen ervoor gemotiveerd zijn. Sta open voor hun ideeën en adviezen en koppel terug. Probeer naast de inwoners in de verschillende adviesraden ook inwoners in kwetsbare situaties te bereiken en inspraak te geven in het beleid. Breng ook de noden van deze inwoners in kaart.

We lijsten de voordelen van een samenwerking met het beleidsdomein gezondheid hieronder op voor het lokale omgevingsbeleid. Jouw plaatselijke **Logo** kan je helpen met de ondersteuning en uitwerking van deze samenwerkingsvoorstellen en -ideeën.

Werkte je de afgelopen jaren al nauw samen met de andere beleidsdomeinen? Dan juichen we dit alleen maar toe! Doe vooral zo voort en laat je inspireren door onderstaande voorbeelden.

HOE KUNNEN DE OMGEVINGSAMBTENAAR EN DE GEZONDHEIDSAMBTENAAR SAMENWERKEN? HOE HALEN BEIDEN ER VOORDEEL UIT?

Het is belangrijk om te werken aan een mix van acties (= zowel op het vlak van educatie, omgevingsinterventies, afspraken & regels en zorg & begeleiding) om tot een gezond omgevingsbeleid te komen. Andere beleidsdomeinen kunnen je hier zeker in ondersteunen. Hieronder kom je te weten hoe je als omgevingsambtenaar nog meer kan bijdragen aan gezonde inwoners in samenwerking met andere beleidsdomeinen.

Educatie

- Schakel de gezondheidsdienst in. Die kan ondersteuning en inzicht bieden bij het gezond inrichten en plannen van de publieke ruimte.
  Op **www.gezondepubliekeruimte.be** vind je meer informatie over de link tussen gezondheid en omgeving.
- Informeer de burgers samen met de gezondheidsdienst over de voordelen van wonen in stads- en dorpskernen.
- Informeer inwoners over de nadelen van niet-doorlaatbare verhardingen zoals opritten en terrassen. Overstromingen leiden tot water in de kelder en zo tot vochtige woningen.
- Organiseer infoavonden over nieuwe woonvormen, duurzaam wonen en de voordelen hiervan voor de gezondheid.

Omgevingsinterventies

- Zorg voor kwaliteitsvolle en gezonde kernen. De gezondheidsambtenaar kan je extra argumentatie bezorgen over waarom **inzetten op kwaliteitsvolle en gezonde kernen** belangrijk is.
- Voorzie een goede mix van functies in de kern, een goede verbinding tussen de straten en een hoge woondichtheid. Zo kom je tot een hoge **walkabilityscore**. En je zorgt dat inwoners meer zullen bewegen. Want zo zijn bestemmingen dichtbij. Zorg naast de kwaliteitsvolle kernen ook voor voldoende en kwalitatieve open ruimte en natuur. Zo zullen mensen zich beter kunnen ontspannen en meer bewegen. Een voordeel voor de mentale gezondheid!
- Streef naar een gezonde inrichting van parken, pleinen of straten. Enkele tips:
  - De aanwezigheid van plukboerderijen of samentuinen promoot beweging en gezonde voeding. Daarnaast zorgt het ook voor ontmoetingen en een beter mentaal welbevinden.
  - De aanwezigheid van hygiënische drinkwaterfonteintjes maakt van water drinken de makkelijkste en gezondste keuze.
  - De aanwezigheid van speelstraten en leefstraten zorgen niet alleen voor meer beweging, maar ook voor meer ontmoetingen en sociaal contact.
  - Meer inspiratie vind je in **deze maatregelenfiches**.
- Focus bij de herinrichting en aanleg op buurten met een hoge walkabilityscore. Want in deze buurten is de kans op actieve verplaatsingen veel groter. De aanleg van nieuwe infrastructuur alleen zal er niet automatisch voor zorgen dat deze ook gebruikt wordt. Burgers motiveren om de publieke ruimte te gebruiken blijft dus belangrijk, en daar maakt de gezondheidsdienst graag werk van. Dat doen ze bijvoorbeeld via het plaatsen van **10.000 stappen**-bewegwijzering, het organiseren van gezonde activiteiten in de publieke ruimte of het promoten van de nieuwe outdoor fitnesstoestellen naast de sporthal.
- De gemeente kan omgevingen waar veel kinderen en jongeren komen (speeltuinen, speelterreinen, sportterreinen ...) rookvrij maken binnen het kader van **'Generatie Rookvrij'**. Zo creëer je een gezonde omgeving en moedig je hen aan om niet te beginnen roken. Want zien roken doet roken.
- Experimenteer en richt pleinen tijdelijk gezond in! Want een definitieve herinrichting van pleinen is vaak een grote stap. Door pleinen tijdelijk herin te richten, krijg je meer draagvlak voor een structurele herinrichting van de pleinen. De handleiding **'Plein vol Gezondheid'** en de gezondheidsambtenaar ondersteunen je hier zeker bij.
- Denk eraan om bomen aan te planten. Want die zorgen voor hittebeperking, gezonde lucht, schaduw, mentale ontspanning ...

Afspraken en regels

- Hou bij de opmaak van het gemeentelijke ruimtelijk uitvoeringsplan, de ruimtelijke beleidsplannen en de besprekingen van omgevingsvergunningen rekening met gezondheid. De gezondheidsambtenaar zal je hierbij ondersteunen. Bekijk samen of de plannen een positief of negatief effect hebben op bepaalde aspecten van gezondheid. Maak hiervoor gebruik van de tool "**meervoudige gezondheidswinst**".
- Zorg voor een veilige en gezonde uitgaansbuurt en introduceer het **Quality Bars-label** voor cafés die zich inzetten om een positief uitgaansklimaat te creëren, en het welzijn van hun klanten te ondersteunen en te verbeteren.

Zorg en begeleiding

- Stel tijdens **warme dagen** koele publieke gebouwen open voor mensen in kwetsbare situaties.

HOE KAN DE OMGEVINGSAMBTENAAR INPUT LEVEREN AAN ANDERE BELEIDSDOMEINEN ROND EEN GEZONDE PUBLIEKE RUIMTE?

Een gezonde omgeving is pas mogelijk als je werkt aan een mix van acties (= zowel op het vlak van educatie, omgevingsinterventies, afspraken & regels en zorg & begeleiding). Andere beleidsdomeinen zullen je hierin zeker ondersteunen. Je ontdekt hieronder hoe je als omgevingsambtenaar nog meer zal bijdragen aan gezonde inwoners in samenwerking met andere beleidsdomeinen.

Onthaal/communicatie

- Bespreek met de communicatiedienst hoe jullie de bevolking willen benaderen. Door een goede communicatie voelen de inwoners zich meer betrokken, wat zorgt voor een groter draagvlak. De communicatiedienst kan je helpen om de juiste communicatiekanalen te kiezen.

Welzijn

- Streef naar gezonde woningen. De woondienst en de sociale dienst van de gemeente kunnen inwoners van kwaliteitsarme woningen begeleiden om de juiste stappen te zetten naar een gezondere thuis. Spoor eigenaar-verhuurders aan om hun woning gezonder te maken. Maak hiervoor een gemeentelijk subsidiereglement op dat de renovatie koppelt aan sociaal verhuur.
- Zorg ervoor dat ook kwetsbare groepen vertegenwoordigd zijn bij participatietrajecten over de publieke ruimte. De welzijnsdienst zal je hier zeker bij helpen.
- Besteed voldoende aandacht aan een gezonde sociale mix en voldoende natuurelementen in de buurt bij alle nieuwe bouw- en ruimtelijke ontwikkelingsprojecten.
- Investeer samen in woonblokrenovaties.

Onderwijs

- Moedig scholen aan om hun **sportinfrastructuur** en **speelplaats** te delen met de buurt. Op die manier zorg je voor meer beweegkansen. Stimuleer scholen om hun speelplaats avontuurlijk in te richten.
- Zet in op de **ontharding van speelplaatsen**.

Jeugd

- Streef met de jeugddienst naar meer ruimte voor jongeren. Meer plekken om te spelen, te ontmoeten, te sporten … Besef dat een publieke ruimte des te belangrijker is voor wie thuis geen geschikte plaats heeft om te spelen of om vrije tijd door te brengen. Lang niet alle kinderen hebben een tuin. Voor kinderen en jongeren die veel drempels ervaren om deel te nemen aan het vrijetijdsaanbod, is de publieke ruimte belangrijker dan voor wie ook.
- Ga met de jeugddienst in overleg over de verbinding tussen sport-, ontmoetings- en speelplekken zodat kinderen en jongeren zich veilig te voet of met de fiets van de ene naar de andere plek kunnen begeven. Ook de bibliotheek, de school of het jeugdhuis kan hierin opgenomen worden.
- Help de gemeente bij haar prioriteit om de missing links tussen woonkernen en schoolomgevingen weg te werken, zodat schoolkinderen zich gezond en veilig te voet of met de fiets kunnen verplaatsen. Nauwe betrokkenheid van burgers en buurgemeenten is hierin noodzakelijk.
- Richt speel- en sportterreinen rookvrij in. Je vindt hiervoor heel wat inspiratie op de website van **Generatie Rookvrij**.
- Zorg ervoor dat jongeren vertegenwoordigd zijn bij participatietrajecten over de publieke ruimte. De jeugdambtenaar zal je hierbij zeker helpen.
- Schakel de jeugdambtenaar in om te weten te komen wat jongeren nodig hebben in de publieke ruimte.

Cultuur

- Zorg dat cultuuractiviteiten altijd gemakkelijk bereikbaar zijn, zowel te voet, per fiets of met het openbaar vervoer. Voorzie voldoende beveiligde fietsenstallingen zodat een actieve verplaatsing de meest aantrekkelijke vervoerswijze wordt.
- Programmeer eens een documentaire over ruimtelijke ordening en inrichting zoals bv. '**Plannen voor Plaats**' van Nic Balthazar of **'The Human Scale'** van Jan Gehl.
- Organiseer een debat met ruimtelijke planners, gezondheidsexperts en mobiliteitsdeskundigen over de ruimtelijke toekomst van de gemeente.

Economie

- Als je werkt aan omgeving en leefbaarheid worden buurten met kwetsbare groepen vaak opgewaardeerd. Maar door de hogere woningprijzen in de opgewaardeerde buurten worden personen in kwetsbare situaties soms verdrongen. Daarom is het belangrijk om bij de opwaardering van de publieke ruimte voldoende betaalbare woningen te voorzien in deze buurten. Zorg dus dat het aanbod sociale woningen groot genoeg is.
- Roep een subsidiereglement voor kleine woningaanpassingen in het leven en faciliteert groepsrenovaties in het kader van valpreventie en langer thuis wonen. Zo krijgt iedereen de kans om te wonen in een gezond huis.
- Pas de stedenbouwkundige reglementen en subsidies aan waardoor het mengen van functies (wonen, werken, ontspannen, winkelen ...) binnen handbereik ligt.
- Stimuleer het tijdelijke gebruik van lege plaatsen en ruimtes in wijken om zo een aangenamere leefomgeving te creëren en de lokale creativiteit en economie te stimuleren. Je kan hiervoor ook samenwerken met de dienst sociale economie om via het werk het zelfbeeld van personen in kwetsbare situaties te verhogen. Denk na over manieren om **arbeidsplaatsen** voor laaggeschoolden op wandel -en fietstand te voorzien.

Ouderen

- Zorg ervoor dat ouderen vertegenwoordigd zijn bij participatietrajecten over de publieke ruimte.
- Moedig nieuwe woonvormen aan (kangoeroewonen, cohousing ...) en geef zo de sociale ondersteuning en vermaatschappelijking van de zorg een stevig duwtje in de rug. Voorzie extra ondersteuning bij ouderen in kwetsbare situaties door hen bijvoorbeeld te informeren over samenhuizen.
- Roep een subsidiereglement voor kleine woningaanpassingen in het leven en maak groepsrenovaties in het kader van valpreventie en langer thuis wonen toegankelijk. Zo krijgt iedereen de kans om te wonen in een gezond huis.
- Controleer de directe woonomgeving van ouderen op toegankelijkheid en 'valkuilen'. Samen met een (groep) vrijwilliger(s), intermediairs en ouderen worden de knelpunten opgespoord via een knelpuntenwandeling: losse tegels, gladde hellingen, te hoge opstapjes, oversteekplaatsen ... De verschillende knelpunten worden per route geïnventariseerd en gaan daarna naar de verantwoordelijke personen in de gemeente/stad voor opvolging.
- Maak een voetgangerscirkel. Dat is een aaneengesloten wandelroute die voetgangers in staat stelt om zelfstandig en op eigen tempo hun doel al stappend te bereiken (al dan niet met hulpmiddelen). Op deze wandelroutes worden voor voetgangers trottoirs geëffend, afritjes gemaakt, veilige oversteekplaatsen (met meer groentijd) gerealiseerd, obstakels op de voetpaden opgeruimd en rustpunten aangelegd. Voetgangerscirkels verbinden belangrijke voorzieningen met elkaar. Er is duidelijke bewegwijzering en voldoende verlichting.
- Voorzie voldoende toegankelijke toiletten op openbare plaatsen.
- Richt de gemeente in voor zowel **8- als 80-jarigen,** dan is ze aantrekkelijk voor iedereen.
- Schakel oudere vrijwilligers in voor het beheer van openbaar groen en volkstuintjes. Dat kan sociale cohesie bevorderen.

Milieudienst

- Denk aan het klimaat. Op **www.burgemeestersconvenant.be** staan maatregelen die je kan toepassen om een klimaatbestendige omgeving te realiseren.
- Zorg voor een pesticidevrije omgeving. Sensibiliseer inwoners om het gebruik van pesticiden te verminderen of gewoon stop te zetten.
- Begeleid inwoners bij de inrichting van een meer natuurlijke tuin.

Sport

- Zet in op een beweegvriendelijke omgeving die uitnodigt om te sporten. Denk hierbij aan speeltuintjes, basketbalpleintjes, een voetbalkooi ...
- Ga met de sportfunctionaris in overleg. Hij zal je adviseren over een publieke ruimte die **actieve vrije tijd stimuleert**.
- Streef naar rookvrije sportterreinen en speelpleintjes. Heel wat tips en inspiratie vind je op de website van **Generatie Rookvrij**.
- Creëer sportkansen. Gedeeld gebruik van publieke infrastructuur en het waarderen van de open ruimte biedt kansen voor sport. Denk hierbij aan het openstellen van schoolsportinfrastructuur en openbare parken. Maak van sportkantines ontmoetingsruimten in wijken.
- Zorg voor een "speel- en sportvriendelijke openbare ruimte" – bv. voor joggers, wandelaars, spelende kinderen van diverse leeftijden, skaters, fietsers ...

Mobiliteit

- Bevorder actieve verplaatsingen. Dat doe je onder andere met een goede functiemix, stratenconnectiviteit en woondichtheid. Deze drie factoren samen vormen de walkabilityscore. Deze score wordt in de **walkabilityscore-tool** in kaart gebracht. Door de resultaten van die tool te gebruiken bij het plannen van ingrepen in de publieke ruimte, zullen de inwoners van jouw gemeente meer bewegen. En dat zal leiden tot een betere mentale gezondheid, betere luchtkwaliteit en minder geluidshinder.
- Zorg bij de (her)aanleg van straten, parken en pleinen dat deze gemakkelijk op een actieve manier (te voet, per fiets of met het openbaar vervoer) bereikbaar zijn. De mobiliteitsdienst kan je hier zeker advies in geven. Richt de publieke ruimte in volgens het STOP-principe, waarbij de prioriteit uitgaat naar de Stappers en Trappers, vervolgens naar het Openbaar vervoer en dan pas naar Personenwagens gaat.
- Zet in op Groene Functionele Belevingstrajecten (of GFB-trajecten). Die leiden fietsers en wandelaars op een snelle, aangename en gezonde manier naar school, het werk of het centrum. Ze zijn een mooi alternatief voor verplaatsingen langs drukke en onveilige autowegen met fijn stof.
- Heb bij nieuwe verkavelingen oog voor actieve verplaatingsmogelijkheden door bijvoorbeeld in een gemeenschappelijke fietsenberging te voorzien. Denk na over een mogelijke parkeernorm. Start ook tijdig met burgerparticipatie en communiceer hier duidelijk over naar de burgers zodat ze deel zijn van het project.
- Zet met **Mobipunten** in op kernversterking.
- Zorg voor buurtfietsenparkings. Vooral in buurten met weinig private tuinen is er nood aan veilige, publieke fietsenparkings.
- Voorzie verkavelingsvoorschriften waarin **parkeernormen** staan.

VOORBEELDEN VAN LOKALE SAMENWERKING

- In **Olen** werkten de gezondheidsambtenaar, seniorenambtenaar en omgevingsambtenaar samen aan een **voetgangerscirkel**. Dit is een drempelvrije wandellus die toegankelijk is voor minder mobiele voetgangers en (groot)ouders met wandelwagens.
- In **Sint-Gillis-Waas** werkte de omgevingsambtenaar samen met de jeugd- en sportdienst aan de **hernieuwing van publieke speeltuintjes**. De inwoners kregen heel wat inspraak hierbij.
- De **StadsAkker** in **Tienen** is een ontmoetingsplek waar verse groenten kunnen worden geoogst en ideeën uitgewisseld over lokale voedselproductie, gezonde voeding en de omslag naar een duurzame samenleving.

VOORBEELDEN GEMEENSCHAPPELIJKE DOELSTELLINGEN VOOR JE MEERJARENPLAN 2020-2025

Strategische doelstelling

Onze gemeente focust deze legislatuur op een betere gezondheid van al haar inwoners door in te zetten op leefstijl- en omgevingsinterventies

Operationele doelstelling 1

De gemeente richt het gemeenteplein op een gezonde manier in, in het kader van Gezonde Gemeente.

Acties

- De gemeente start een participatietraject met inwoners uit de buurt. Het streefdoel is dat alle lagen en groepen van de bevolking vertegenwoordigd zijn.
- De gemeente betrekt de verschillende gemeentediensten bij de opmaak van het ruimtelijk uitvoeringsplan.
- De gemeente houdt bij de opmaak van het ruimtelijk uitvoeringsplan rekening met de mening van de burgers en gezondheid.

Operationele doelstelling 2

De gemeente zet in op kernversterking en het vrijwaren van de open ruimte in het kader van Gezonde Gemeente.

Acties

- De gemeente informeert de burgers over het belang van kernversterking.
- De gemeente analyseert de walkabilityscore in samenwerking met het Logo.
- De gemeente zet een participatietraject op in het kader van kernversterking en streeft ernaar dat alle lagen en groepen van de bevolking vertegenwoordigd zijn.

SAMEN STERK

SAMEN STERK
omgeving: ruimte en gezondheid

Deze publicatie is een realisatie van het Vlaams Instituut Gezond Leven met steun van de Vlaamse overheid.

AUTEURS
Sara D'Haese
Werner De Wael

EINDREDACTIE
Charlotte Reunbrouck

VORMGEVING
Eline Cornelissen

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER
Vlaams Instituut Gezond Leven vzw
Linda De Boeck
Gustave Schildknechtstraat 9
1020 Brussel

© 2019, Vlaams Instituut Gezond Leven vzw,
All rights reserved

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
Voor educatieve, pedagogische en sociale doeleinden die geen commercieel oogmerk hebben, mag al het materiaal vrij gebruikt worden mits correcte bronvermelding van deze publicatie.

www.gezondleven.be
www.gezondegemeente.be
twitter: @gezonde gemeente
facebook groep: Gezonde gemeente

OMGEVING: RUIMTE EN GEZONDHEID